

**2017 MODEL BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
SİMÜLASYONU**

HAZIRLIK METNİ

Sayın Delegeler,

Bu sene ikincisi gerçekleştirilecek olan Anadolu MUN 2017'ye hoş geldiniz. 8 Aralık 2017 tarihinde gerçekleştirilecek olan etkinliğimiz kapsamında İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümüne kayıtlı siz değerli delegelerle birlikte Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi oturumları canlandırılarak, Nükleer Silahların Yayılması konusu ele alınacaktır. Bu kapsamda sizler için hazırladığımız Hazırlık Metninin yanı sıra, internet sitemizde ve ANADOLUM e-Kampüs üzerinden erişebileceğiniz Anadolu MUN 2017 dersi içerisinde, temsil edeceğiniz ülkeleri nasıl araştıracağınız ve oturumlara ne şekilde hazırlanmanız gerektiği hakkında açıklayıcı bilgiler yer almaktadır.

Hedefimiz sizlerin, Açıköğretim Sistemi bünyesinde şimdiye kadar özellikle Birleşmiş Milletler hakkında edinmiş olduğunuz bilgi ve birikimleri bu etkinlik sayesinde daha verimli bir biçimde kullanabilmeniz ve pratiğe dökebilmenize yardımcı olmaktır.

Saygılarımızla

1) BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

Birleşmiş Milletler; (BM) ülkeler arasında ilişkiler kurmak, uluslararası sosyal ve ekonomik işbirliğini sağlamak ve savaşları ve barışa yönelik tehditleri önlemek amacıyla 24 Ekim 1945'te kurulmuş uluslararası bir örgüttür. BM kendini var eden sözleşmeden aldığı güç ile başta uluslararası barış ve güvenliğin tesisi olmak üzere; iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma, insan hakları, terörizm, silahsızlanma, cinsiyet eşitliği, yönetim ve besin üretimi gibi birçok konuda politika geliştirmektedir (The United Nations Today, 2017). Örgütün üye sayısı, son üye olan Güney Sudan ile birlikte 193 olmuştur. Örgütün genel merkezi New York'ta bulunmaktadır ve örgütün toplantı ve görüşmeleri bu merkezde gerçekleşmektedir. Örgüt yapısal olarak idari bölümlere ayrılmıştır; bu bölümler ilerleyen başlıklarda incelenecektir. BM'nin en göz önündeki organı ise; BM Genel Sekreterliği'dir.

1.1 Tarihçesi

BM'nin uluslararası politikadaki görünürlüğü 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti (MC) ile olmuştur. MC savaşın bir tarafı olarak kazanan devletlerin bir araya gelmesi ile kurulan bir örgüttü. Amacı 1815 düzenlemelerinin aksine, kaybeden devletleri cezalandırmaktı. BM ise bu deneyimlerden alınan dersler ışığında kurulmuştur. Öte yandan MC'nin iki savaş arası dönemde barışa ve güvenliğe yönelik birçok tehdidi önlemede etkisiz kalması ve İkinci Dünya Savaşını önleyememesi savaş sonunda evrensel ve barış koruyabilecek bir örgüt kurulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştı (Hasgüler ve Uludağ, 2012: 90-91).

1941 yılında Almanya'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne savaş açması, Japonya'nın Üçlü Paktı imzalaması ve Sovyetlerin Alman saldırısı sonrası Batılıların yanında yer alması, ABD için yeni gelişmeler ortaya çıkarmıştı. SSCB lideri Stalin, bu durumu ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill ile görüşmek istedi ve 9 Ağustos 1941'de New Foundland yakınlarında iki savaş gemisinde buluşup önemli görüşmeler yaptılar. 14 Ağustos'a kadar süren görüşmeler sonucunda Sovyetler Birliği'ne yardım yapılmasına karar verildi ve 14 Ağustos'ta Atlantik Bildirisi adlı bildiri yayınlandı (Armaoğlu, 2014: 343-344). Atlantik Bildirisinin ilan edilmesinden kısa bir süre sonra, 1 Ocak 1942 tarihinde, ABD, SSCB, İngiltere ve Çin tarafından "Birleşmiş Milletler Bildirgesi" ilan edilmiştir. 2 Ocak 1942 tarihinde, 22 devlet daha bu bildiriye imza atmıştır. 31 Ekim 1943'te yapılan Moskova Konferansından sonra, yine bu 4 müttefik tarafından ortaklaşa bir bildiri daha yayınlanmıştır. 1 Aralık 1943'te Roosevelt, Churchill ve Stalin'in bir araya geldiği ilk zirve olan Tahran Konferansında savaş sonrası örgütlenmeye yönelik bir bildiri yayınlanmıştır. Bundan sonraki

süreçte BM'nin yapısı ve organları ile ilgili hazırlıklar yapılmıştır. Yalta Konferansında, Güvenlik Konseyinin dört daimi üyesine ve bu devletlerin veto hakkı konusunda anlaşmaya varılmıştır. Yine Yalta Konferansında, BM örgütünün kurulması için 25 Nisan 1945'te San Francisco'da bir konferansın toplanması kararı alınmıştır (Hasgüler ve Uludağ, 2012: 90-91).

San Francisco'daki konferansa kadar alınan birçok karar, dört büyük müttefik ülkenin inisiyatifıyla alınmıştı. Bu konferansta bu devletlere Fransa da eklenmiş ve Fransa'ya veto hakkı tanınmıştır. 25 Nisan 1945'te San Francisco'da ABD Dışişleri Bakanı Edward Stettinius'un başkanlığında, “Uluslararası Örgütlenme Üzerine Birleşmiş Milletler Konferansı” açılmıştır. Uzun süren görüşmeler sonucunda, 26 Haziran 1945 tarihinde, tüm katılımcı devletlerin BM Şartı'nı imzalamasıyla konferans sona ermiştir. BM Şartı'na imza atan devletlerin anlaşmayı kendi iç hukuklarına göre onaylayarak ABD Hükümetine teslim etmeleri ile BM Şartı 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiş ve böylece BM kurulmuştur (Hasgüler ve Uludağ, 2012: 90-91).

1.2 Birleşmiş Milletlerin Yapısı ve Organları

1.2.1 Birleşmiş Milletlerin Hukuksal Yapısı

BM Şartı 19 bölüm ve bu bölümlerin içindeki 111 maddeden oluşmaktadır. İlave olarak da 70 madde içeren Uluslararası Adalet Divan Statüsü, BM Şartı'nın 92.maddesine göre Şartın ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmıştır. İki bölümden oluşan Şartın ilk bölümünde örgütün amaçları ve ilkeleri belirtilmiştir. Bu bölümde belirtilen ilkelere ulaşıldığı üzere; BM'nin kurulmasının temel sebebi, savaşı önlemek, barışın kalıcılığını sağlayabilmek, uluslararası güvenliği tehdit eden siyasal, psikolojik, sosyal, ekonomik, kültürel sorunları çözmektir (Hasgüler ve Uludağ, 2012: 90-91).

BM'ye üyelik ise, Şartın 2.bölümünde belirtilmiştir. Şartın ikinci bölümünün 3.maddesine göre, San Francisco Konferansı'na katılan ve Şartı usulüne uygun olarak imzalayan ve onaylayan devletler ‘asli üye’ olarak belirlenmiştir. Yine Şartın ikinci bölümünde 4.maddesinde ise, örgüte katılmanın koşulları belirlenmiştir. Bu bölümün 5. ve 6. maddelerinde ise, örgütten ihraç edilme koşulları düzenlenmiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2012: 90-91).

1.2.2 Birleşmiş Milletlerin Organları

BM, Milletler Cemiyetine oranla çok daha ayrıntılı bir örgütlenme biçimine sahiptir. Örgüt altı ana organdan oluşmaktadır. Bunlar; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Sekreteryaya, Uluslararası Adalet Divanı, Vesayet Konseyi ve Ekonomik Sosyal Konsey'dir. Ekonomik Sosyal Konsey aracılığıyla BM birçok uzmanlık kuruluşu ile birlikte çalışabilmektedir. BM'den önce var olup daha sonra BM sistemine katılan kuruluşlara örnek vermek gerekirse; Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) bunlardan bazılarıdır. Bazı uzmanlık kuruluşları ise BM'nin kendi insiyatifiyle kurulmuşlardır. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü), GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması), UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yarım Fonu), FAO (Gıda ve Tarım Örgütü), WHO (Dünya Sağlık Örgütü) ve WMO (Dünya Meteoroloji Örgütü), bunlara örnek olarak sayılabilir (Hasgüler ve Uludağ, 2012: 90-91).

1.2.2.1 Sekreteryaya ve Genel Sekreterlik

BM Antlaşmasınının 97. maddesine göre, Genel Sekreter, Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine Genel Kurulca atanır; fakat "tavsiye" kararının tam olarak ne anlama geldiği belirtilmemiş, Genel Sekreterin görev süresinden bahsedilmemiştir. Bu konular, BM Genel Kurulu'nun 24 Ocak 1946'da aldığı A/RES/11 sayılı kararla düzenlenmiştir. Buna göre, ilk Genel Sekreter, tekrar seçilme yolu tümüyle açık olmak üzere, beş yıl için seçilecektir. Süreyle ilgili bu hüküm, günümüzde de devam eden uygulamanın esasını oluşturmaktadır. Genel Sekreterin kurumsal anlamdaki en önemli yetkisi; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, ECOSOC ve Vesayet Konseyi'nin toplantılarına bu sıfatla katılabilmesidir. Ayrıca, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye attığını düşündüğü her konuyu da Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirebilir ve toplantıda değilse Konseyi toplantıya çağırabilir. 377A sayılı karar çerçevesinde, herhangi bir üyenin talebinin çoğunluk tarafından desteklendiğini teyit ettikten sonra, Genel Kurulu olağanüstü toplantıya çağırabilir (Bennett ve Oliver, 2015: 106-107).

1.2.2.2. Genel Kurul

Genel Kurulun, Güvenlik Konseyi ile birlikte BM'nin iki kilit organından birisi olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki, Genel Kurul bütün BM üyelerinin eşit değerinde ve nitelikte oy sahibi olduğu tek organdır. Bununla birlikte, BM'ye ödemesi gereken gecikmiş

aidat borçları, önceki iki yıla ait ödemeler kadar ya da daha fazla olan üyeler, Genel Kurulda oy kullanamaz; fakat Genel Kurulun ödemedeki aksamının ilgili üyenin iradesi dışında gerçekleştiği kanaatine varması durumunda, bu üyenin oylamaya katılmasına izin verilebilir.

Her üyenin bir oy hakkı vardır ve bu durum Anlaşma'nın 2.maddesinin birinci fıkrasındaki devletlerin egemen eşitliği ilkesinin bir uygulaması olarak yorumlanmaktadır. Hazır bulunan ve oy kullananların çoğunluğu ile karar alınır. Çekimsiz kalan üyeler, oy vermemiş sayılırlar. Genel Kurul, "önemli" konularda üçte iki çoğunlukla, diğer konularda salt çoğunlukla karar alır. Dünya siyasetini ilgilendiren ya da ilgilendirdiği düşünülen her konunun üyeler tarafından gündeme getirildiği Genel Kurulun en zayıf yönü ise, bağlayıcı karar alma yetkisinin bulunmamasıdır. Öyle ki; bütçe onayı ve örgüte yeni üye kabulüyle Güvenlik Konseyi geçici üyelerini, UAD yargıçlarını ve ECOSOC üyelerini seçme gibi idari konular bir yana, Genel Kurul'un uluslararası barış ve güvenlikle ilgili olanlar özellikle dahil olmak üzere diğer tüm kararları tavsiye niteliğindedir.

Ana organlara üye seçimi Genel Kurul tarafından, coğrafi gruplar dikkate alınarak yapılır. BM Sisteminde; Asya, Afrika, Doğu Avrupa, Latin Amerika ve Karayipler ile Batı Avrupa ve diğerleri olmak üzere 5 coğrafi grup vardır. Genel Kurulun görev ve yetkilerini, Anlaşmanın 10.maddesi belirlemektedir. Buna göre, Genel Kurul BM Anlaşması çerçevesine giren ya da bu anlaşma ile oluşturulan organlardan herhangi birinin yetki ve görevlerini ilgilendiren her türlü sorun ve işleri görüşebilir ve 12.madde hükümleri saklı kalmak koşulu ile bu konular hakkında üye devletlere, Güvenlik Konseyine veya her ikisine birden tavsiyede bulunabilir. Bunun anlamı, Genel Kurulun BM Anlaşması çerçevesine giren her konuyu görüşebilmesidir. 12.maddeye yapılan gönderme, Güvenlik Konseyinin incelemesi altında olan bir konuyu Genel Kurulun gündemine almamasını gerektirir; fakat uygulamada bu kısıtlamaya uyulmamış, Konseydeki gündem maddesinden farklı bir isim verilerek Genel Kurulda bu konular görüşülmüştür (Bennett ve Oliver, 2015: 94-98).

1.2.2.3. Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC)

Ekonomik ve Sosyal Konsey, örgütün ekonomik, toplumsal ve kültürel konulardaki çalışmasını yürütmek üzere düşünülmüş ve küçük devletlerin isteği üzerine kurulmuş bir organdır. Halen 3 yıl için seçilen 54 üye devletten oluşmaktadır. Çalışma alanında incelemeler yapmak, raporlar ve anlaşmalar hazırlamak, Genel Kurula tavsiyelerde bulunmak ana görevleri arasındadır (The United Nations Today, 2017).

1.2.2.4.Vesayet Konseyi

BM' nin ana organlarından biri olan Vesayet Konseyinin günümüz itibariyle belki de en ayırt edici özelliği, resmen varlığını sürdürse de fiilen çalışmalarını askıya almış olmasıdır. 1 Ekim 1994'te vesayet altındaki son ülke olan Palau'nun da bağımsız olmasıyla bir anlamda bağımsız kalan Vesayet Konseyinin, başkanın kararı ya da üyelerin çoğunluğunun, Genel Kurulun ya da Güvenlik Konseyinin talebiyle tekrar toplanması mümkündür.

2) GÜVENLİK KONSEYİ'NİN İŞLEYİŞİ, YERİ VE ÖNEMİ

BM'nin belki de en önemli organı olarak görülen Güvenlik Konseyi, BM üyesi olsun olmasın bütün devletler üzerinde bağlayıcı kararlar alabilmektedir. Bu karar yetkisini de BM Şartına dayandırmaktadır. Güvenlik Konseyi, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan uluslararası siyasi sistemin en önemli unsuru ve BM'nin en yetkili organıdır. Konsey genellikle belli başlı konularda, özellikle de küresel güvenliği etkileyen sorunlarda yetkilidir. Güvenlik Konseyi belki de en az anlaşılan ve merak edilen uluslararası kurum olmuştur. Konsey bazı durumlarda dünyada birlik sağlamış ve bazen de herkesi hayal kırıklığına uğratmıştır. Çok güçlü bir kurum olsa da Konsey, BM prensiplerinin dışında hareket edemez. Konseyin hareket alanı ve kabiliyeti BM Şartında (Madde 24) açıkça belirtilmiştir (The United Nations Today, 2017).

Güvenlik Konseyi'nin toplamda 15 üyesi vardır. Bu üyelerden beş tanesi (ABD, İngiltere, Rusya, Fransa ve Çin) daimi üye iken, diğer 10 geçici üye iki yıllık dönemler için BM Genel Kurulu tarafından seçilmektedir. Geçici üye olarak seçilen bir devlet art arda iki dönem seçilemez bu nedenle bir devletin Güvenlik Konseyine tekrar seçilebilmesi için, üyeliğinin bitiminden sonra en az iki yıl geçmesi gerekmektedir. BM Güvenlik Konseyinde bir kararın alınabilmesi için,15 üyenin en az 9'unun olumlu oy kullanması ve beş daimi üyeden hiçbirinin olumsuz oy kullanmaması gerekir. Yani diğer 14 üye olumlu oy verse bile daimi üyelerden bir tanesinin olumsuz oyu, kararın verilmesini engellemektedir. Diğer taraftan; daimi üyelerin hepsinin çekimser oy kullanması durumunda bile, geçici üyelerden 9'unun olumlu oy kullanmasıyla karar alınabilmektedir (Bennett ve Oliver, 2015: 98-102). Güvenlik Konseyinin daimi veya geçici üyelerinden herhangi biri oylamaya katılmadığı zaman ise, bu devlet çekimser oy kullanmış sayılmaktadır. Yani daimi bir üye oylamaya katılmaz ise tasarımı veto etmiş sayılmaz. Daimi üyelerin ellerinde veto hakkı bulunmasına rağmen, kararların alınabilmesi için geçici üyelerin de desteği alınarak nitelikli oy çoğunluğuna (3/5 oy

çoğunluğu) ulaşılması gerekmektedir. Zaman zaman geçici üyelerin sayıca çoğunluklarını kullanarak karar alınmasını engellediği görülmüştür.

Güvenlik Konseyinin yetkileri, esas olarak uluslararası güvenlik ile alakalıdır. BM'nin kurulmasıyla birlikte ortak güvenlik adına en önemli adım, kuvvet kullanma hakkının devletlerden alınarak BM'ye devredilmesi olmuştur. BM, kuvvet kullanma yetkisini Güvenlik Konseyi aracılığıyla kullanabilmektedir; ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta bu yetkinin kaynağının doğrudan devletlerin rızası olmasıdır. Bu yetkinin devrindeki temel amaç, devletlerin teker teker ulusal güvenlik ile ilgili kaygılarını azaltmak ve devletlerin birbirine olan düşmanca tavırlarına engel olabilmektir. Sistemin anarşik yapısının ortaya çıkardığı sonuçlardan bir tanesi de, her devletin kendi güvenliğini sağlaması gereğidir. Bu sebeple her devletin güce başvurma hakkının olduğu söylenebilir; ancak bu hakkın devam etmesi halinde uluslararası sistemin zarar görebileceği ve hatta yıkılabileceği ortadadır. Bu nedenle, bu hak devletlerin elinden alınarak merkezi bir hale getirilmiştir. Güvenlik Konseyine devredilen bu yetki etkisini göstermiş ve devletlerarası meydana gelen çatışmaları azaltmıştır. Güvenlik Konseyi, uluslararası bir kriz söz konusu olduğunda bütün devletleri bağlayıcı kararlar alabilmektedir (Bennett ve Oliver, 2015: 98-102).

Zaman içinde, Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliğinin çökmesi ile uluslararası güvenlik ile ilgili öncelikler değişime uğramıştır; ancak bu durum Konseyin önemini ortadan kaldıramamıştır. Konsey, nelerin tehdit olup nelerin tehdit olmadığına karar verme tekeli halen elinde bulundurmaktadır. Güvenlik Konseyi, günümüzde daha çok iç çatışmalardan kaynaklanan risk ve tehditleri göz önüne almaktadır. Buradan da yola çıkarak; özünde ekonomik veya kültürel bir sorun olsa da, bir sorunun güvenlikle alakalı görülerek hakkında Güvenlik Konseyi'nin karar verebileceği bir konu haline getirilebileceğini söylemek mümkündür.

Her kurumun olduğu gibi, Güvenlik Konseyinin de yetkileri ve işleyişi belirlidir. BM Şartı, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi arasında çok net bir görev tanımı yapmış ve Konseyin barışı sağlamak konusunda "birincil sorumluluk" sahibi olduğunu belirtmiştir. Güvenlik Konseyi, güvenlik ile alakalı her konuda önceliğe sahip bir hal almıştır. Ayrıca güvenlik ile alakalı herhangi bir konuda, Genel Kurulun Konseyin görev alanına giremeyeceği belirtilmiştir. Dahası; Genel Kurulun görev alanına giren bir konu, eğer uluslararası güvenliği tehdit ediyorsa bunun Konseyin görev alanına gireceği kabul edilmiştir.

Sorumlulukları nedeniyle Güvenlik Konseyi sürekli toplantı halindedir. Bu sebeple Konsey üyesi her ülke Genel Merkezde Büyükelçi düzeyinde bir temsilci bulundurmak zorundadır. Bu zorunluluk, Konseyin uluslararası sistemdeki önemli ve birincil rolünü göstermektedir. Dünyadaki olaylara karşı alınacak tedbirlerde ve müdahalelerde gecikme olmaması için, Konsey böyle tasarlanmıştır. BM Şartı 24.madde uyarınca, Konsey'e uluslararası güvenliği ve barışı sağlamak için devletler adına hareket edebilme yetkisi verilmiştir. Güvenlik Konseyinin öneminin ve etkinliğinin en önemli göstergesi de, Konseyin bütün devletler üzerinde bağlayıcı bir nitelik taşımasıdır. Şartın 25.maddesi gereğince, bütün devletler Güvenlik Konseyi kararlarını kabul etmeyi ve ona uymayı taahhüt etmişlerdir. (BM Şartı, 1945). Bu görevlerinin yanı sıra Güvenlik Konseyinin diğer önemli görev ve yetkileri şunlardır:

- Bir uyuşmazlığın taraflarını aralarındaki ihtilafları gidermek için müzakere, araştırma, arabuluculuk ve hakemlik gibi yöntemlere başvurmaya çağırmak (BM Şartı Madde 33)
- Bir ihtilafın uluslararası barış ve güvenliği tehdit edip etmediğini tespit etmek (Madde 34)
- İhtilaflara çözüm önerileri getirmek (Madde 36)
- Devletler tarafından kendisine getirilen ihtilafları incelemek (Madde 35, 37 ve 38)
- BM'ye yeni üye kabulüne karar vermek (Madde 4)
- Üyelik hakkını durdurmak (Madde 5)
- Üyelikten çıkarma (Madde 6)
- BM Genel Sekreteri'nin atanması (Madde 97)
- Şartta değişiklik yapma (Madde 109)
- Uluslararası Adalet Divanı yargıçlarının atanması (The United Nations Today, 2017).

BM Şartına taraf olan ülkeler, otomatik olarak Güvenlik Konseyinin barış ve güvenlik ile ilgili alacağı tedbirlere rıza göstermektedirler. Bütün devletler için bağlayıcı olan yetkiler, barışçıl ve zorlayıcı tedbirler olarak iki kategoride düzenlenmiştir. BM Şartının 41.maddesinde ifade edilen Konseyin barışçıl yöntemleri; Güvenlik Konseyi kararlarının yürütülmesi için silahlı kuvvet kullanılmadan ne gibi önlemler alınabileceğini kararlaştırma ve BM üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırma yetkisidir. Ekonomik ilişkilerin; demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim araçlarının tümüyle kesilmesi veya kesintiye uğratılması, diplomatik ilişkilerin kesilmesi bu önlemlere örnek olarak gösterilebilir. Konseyin zorlayıcı tedbirleri ise, 42. maddede belirtilmiştir. Bunlar; Güvenlik Konseyinin 41. maddede öngörülen önlemleri yetersiz bulması durumunda; uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya

yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli gördüğü girişimlerde bulunmasıdır. Bu girişimler örgüt üyelerinin silahlı kuvvetleri ile yapacağı operasyonları da içerebilir (Bennett ve Oliver, 2015: 98-102). Uluslararası sistemdeki yetkisi ve etkinliği göz önüne alındığında, Güvenlik Konseyi BM sistemi içerisindeki en önemli organdır.

3. KAVRAMLAR VE TARİHSEL GELİŞİM İŞİĞİNDA NÜKLEER SİLAHLARIN YAYILMASI, SINIRLANDIRILMASI VE BM’İN TUTUMU

3.1. NÜKLEER SİLAHLANMANIN YAYILMASI

Kitle imha silahlarının türlerinden birisi olan *nükleer silahlar*, özellikle II. Dünya Savaşı’nda kullanılmasının ardından yıkıcılığı anlaşılan silahlardır. Nükleer silah türleri *fizyon* silahlar (atom bombaları) ve *füzyon* silahlar (hidrojen bombaları) olarak gruplandırılmaktadır (Tuğlacı,1983:2593). II. Dünya Savaşı sonunda Japonya’nın Nagazaki ve Hiroşima şehirlerinin bombalanmasında kullanılan fizyon silahlar, günümüzde maliyetleri daha düşük olan nükleer silahlar kategorisinde yer almaktadır (Goldstein ve Pevehouse, 2017:282-283). Füzyon silahları ise, fizyon silahlarına göre daha yüksek maliyetleri sebebi ile her devlet tarafından bulundurulması mümkün olmayan silahlardır.

Nükleer silahların üretilmesinin yanında devletlerin ellerinde bulundurdukları *füzeleri fırlatma sistemleri* de önem arz etmektedir. *Balistik füzeler* temel fırlatma araçları olarak anılmaktadır ve bu tür füzelere karşı savunma yapmak son derece zordur (Reshetnikova,2008:7). *Kıtalararası balistik füzeler* ise 8000 kilometreden fazla olan menzili ile uzak hedeflere yönelik kullanılacak türlerdir (Reshetnikova,2008:7-8).

Devletlerin tutumları arasında farklılıklar bulunsa da mevcut bir yayılma durumunun var olduğunu da belirtmek gerekir. “*Yayılma*, -nükleer silahlar, balistik füzeler ve kimyasal ya da biyolojik silahlar vb.- kitle imha silahlarının daha fazla aktörün eline geçerek dağılmasıdır.” (Goldstein ve Pevehouse,2017:289). Bu yayılma kavramı *silahlanma* kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılabilir.

Silahlanmanın tanımlanması kadar silahlanmanın nedenlerini anlamak da önem arz etmektedir. Bu noktada teorik açıdan konuya yaklaşılması kolaylık sağlayabilir. Özellikle realist açıdan silahlanmayı açıklamak daha mümkün olacaktır.

Realist görüşe göre silahlanmanın yaygınlaşmasının sebepleri temelde üç şekilde açıklanabilir. Bunlar devletlerin sürekli güçlerini arttırma eğiliminde olması, uluslararası sistemin anarşik yapısı ve devletler arasındaki güven eksikliğidir. Devletlerin sürekli güçlerini artırma eğilimi, bir devletin sahip olduğu gücü başka devletlerle kıyaslamasından dolayı ortaya çıkmaktadır (Viotti ve Kauppi,2016:52). Nükleer silahlara sahip olmak gücün bir parçası olduğu için, devletlerin nükleer silahları arttırma eğilimi daha üstün olma çabasıyla açıklanabilir. Uluslararası anarşinin varlığı ve devletlerin güven eksikliği sebebiyle güvenlik ikilemi doğmaktadır (Herz,1950:157-180). Devletler aslında hem kendi güvenliklerini korumak hem de diğer devletlere güvenmedikleri için silahlanmaya yönelirler (Viotti ve Kauppi,2016:52). Ancak silahlanmanın bu düşünce ile sürekli artışı sonuçta uluslararası sistemde güvenliği azalttığı kabul edilebilir. Yukarıda sayılan bu sebepler nedeniyle, devletlerin silahlanmayı arttırdıkları düşünülebilir. Hali hazırda tarihsel gelişime baktığımızda da genel olarak bu sonuca varmak mümkündür.

Truman'ın başkanlığında ABD, Manhattan Projesinin ardından 1945 yılında ilk nükleer silah denemesini Japonya'nın Hiroşima kenti üzerinde yapmıştır. Bundan üç gün sonra bu deneme Nagazaki'de devam etmiştir. Böylece uluslararası sistem yeni bir tehlikeyle karşı karşıya gelmiştir. Japonya'nın iki kentinde kullanılan nükleer silahlar sonucunda binlerce insan ölmüş, nükleerin tahrip edici etkisiyle binlerce insan sakat kalmıştır. Atom bombalarının etkileri halen yeni nesilleri etkilemektedir. Nagazaki ve Hiroşima felaketlerine de sahne olan İkinci Dünya Savaşı sonra erdiğinde nükleer silahlar bağlamında gündeme gelen konulardan birisi, bu tehlikeli silahın üretiminin denetim altına alınması olmuştur (Denk,2011:99). Ancak bu durum devletlerin sınırlandırma konusunda hemen harekete geçmelerine sebep olmamıştır.

“1949 yılına kadar tek nükleer güce sahip olan ABD'yi, 1949'da SSCB, 1952'de İngiltere, 1960'da Fransa, 1964'te Çin, 1969'da İsrail, 1974'te Hindistan ve 1998'de Pakistan, 2006'da Kuzey Kore izlemiştir” (Dağcı ve Sandık,2007:7). SSCB 1949'da ilk atom bombası denemesini yaparak, bu alandaki ABD tekeli kırılmayı başarmıştır. Ayrıca SSCB nükleer caydırıcılığı sağlamak amacıyla 4 Ekim 1957 tarihinde uzaya gönderilen Sputnik I uydusuna ve kıtalararası füzelere (ICBM) sahip olması nedeniyle, ABD'yi yeni bir atak yapmak durumunda bırakmıştır. ABD'nin hamlesi ise, SSCB'yi dengelemek adına Avrupa'ya orta menzilli füzeler konuşlandırmak olmuştur. Bu kararı sadece üç NATO üyesi ülke kabul etmiştir.

İngiltere'ye 60 Thor, Türkiye'ye 15, İtalya'ya 30 Jüpiter Füzesi yerleştirilmesine karar verilmiştir. Ancak Türkiye'nin coğrafi olarak SSCB'ye daha yakın olması sebebiyle Türkiye'de konuşlandırılan 15 Jüpiter Füzesi, Küba Krizini daha önemli hale getirmiştir (Sever, 1997:648).

Jüpiter Füzeri Küba krizinin sebeplerden biri olarak değerlendirilebilse de, asıl rolleri krizin sonuçlandırılmasında gündeme gelmiştir (Sever,1997:652). SSCB Jüpiter Füzesine karşı Küba'da füze başlıkları yerleştirmiş ve bunlar da hava fotoğraflarıyla ABD tarafından fark edilmiştir. Böylece 16 Ekim 1962'de bir dünya krizi patlak vermiştir (Sever,1997:652). Küba Krizi'nde ortaya çıkan *dehşet dengesinde* tarafların birbirlerine karşı nükleer silahları kullanabilme ihtimallerinin farkında oldukları ileri sürülebilir. Bu yüzden krizin doruğa ulaştığı noktada, ABD ve SSCB'nin anlaşmaya vardığı düşünülebilir. Bu noktada, iki kutbun liderleri Küba'daki füzelerin kaldırılması ve Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin kaldırılması konusunda anlaşmaya varmıştır (Armaoğlu,2009:734). Kore Savaşı, Küba Krizi ya da Orta Doğu'da Yom Kippur Savaşı sırasında yaşanan gelişmelerin tırmanarak nükleer silahların kullanılabilceği bir dünya savaşına yol açmasından ve kıyametin eşğine gelinmesinden endişe duyulmuştur. (Kıbaroğlu,2006:119). Bu devletlerin nükleer silahlara sahip olma yönünde tavır almaları, nükleer silahlara karşı korunma konusunun dünya düzeninin temelini oluşturmasına sebep olmuştur (Sindhu,2008:362).

Soğuk Savaş'ın hâkim olduğu yıllarda ABD ve SSCB hızlı bir nükleer silahlanma yarışı içine girmişlerdir. Bir bakış açısına göre, ABD ve SSCB'nin arasında 45 yıllık mücadele yaşanmasına rağmen iki devletin bulundurduğu nükleer stokların doğrudan askeri çatışmayı engellediği kabul edilir (Arı,2011:531). Bu noktada *caydırıcılık* ön plana çıkmaktadır. Caydırıcılık denilen kavram -sadece askeri değil siyasi tarafı da olan- karşı tarafı olası bir davranıştan vazgeçirmek için potansiyel gücün akıllıca kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Arı,2011:526-535). Bir diğer bakış açısına göre, iki kutuplu sistemde süper güç konumunda olan ABD ve SSCB'nin elinde bulunan binlerce nükleer silahın kullanılma olasılığı güvenlikle ilgili kıyamet senaryolarının üretilmesine sebep olmuştur (Kıbaroğlu,2006:119).

Tablo 1.1: Balistik Füze Yetenekleri, 2010

Ülke	Menzil(Mil)	Potansiyel Hedefler
ABD	13.000	Dünya
Rusya	13.000	Dünya
Çin	13.000	Dünya
Britanya	4.600	Dünya, denizaltı füzeleri
Fransa	3.700	Dünya, denizaltı füzeleri
Kuzey Kore	800	Güney Kore, Rusya, Çin (Tüm Asya)
İsrail	900	Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Mısır
Hindistan	1.500	Pakistan, Çin, Afganistan, İran, Türkiye
Pakistan	800	Hindistan

Kaynak: (“Carnegie Endowment for International Peace”den akt. Goldstein; Pevehouse, 2017:286)

Yalnızca nükleer silahları bulunduran devletlerle sınırlandırılan bu tabloya bakıldığında birtakım verilere dikkat çekmek gerekmektedir. Özellikle BM Güvenlik Konseyinin beş daimi üyesi olan ABD, Rusya, Britanya, Fransa ve Çin’in sahip olduğu kapasite önem arz etmektedir. Nükleer silahlara sahip olan ve bunun yanında balistik füze menzil kapasitesi yüksek olan devletlerin günümüzde büyük devletler statüsünde olduğu aşikardır. Bu beş devlet 1967-

Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT)'na göre, 1967'den önce nükleer silahlara sahip olduğu için yasal olarak *nükleer silaha sahip devlet* ve diğer devletler *nükleer silaha sahip olmayan devlet* olarak tanımlanmıştır (Kıbaroğlu,2013:13). 1967'den sonra bu anlaşmaya taraf olmak isteyen devletler nükleer silahlarından arınmaları ve nükleer silaha sahip olmayan devlet statüsünü kabul etmek şartıyla anlaşmaya taraf olmak zorunda kalmıştır (Kıbaroğlu,2013:13). Bu yolla Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin sistem içindeki güçlerini korumayı amaçladıkları sonucuna varılabilir.

Ancak bu anlaşmaya İsrail, Pakistan Hindistan gibi devletler taraf olmamış ve hatta Kuzey Kore daha sonra bu anlaşmadan çekilmiştir. Örneğin Hindistan'ın bu anlaşmaya taraf olmaması hem güvenlik açısından hem de gücünü sağlamlaştırma açısından açıklanabilir. Özellikle Pakistan ile yaşadığı sorunlar sebebiyle kendini hedef alan bölgesel saldırılara karşı, balistik füze sistemlerini geliştirme çabası ile güvenliğini sağlamaktadır (Akan,2006:36). Bunun dışında bölgesel gücünü sağlamlaştırma amacı nedeniyle silahlanmadan vazgeçemeyeceği düşünülmektedir (Akan,2006:36). Örnekten hareketle bu devletlerin tutumları ile silahlanmanın yaygınlaşması arasında bağlantı olduğu savunulabilir.

Kuzey Kore'nin günümüzdeki politikaları da dikkat çekici sayılabilir. Esasında Kuzey Kore'nin bu gidişatı sadece ABD'yi değil, Japonya, Güney Kore, Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu gibi ülkelerin ulusal çıkarlarını ve güvenliklerini yakından ilgilendirmektedir (Kıbaroğlu,2004:168). Yakın zamanda Kuzey Kore'nin Japonya üzerinden açık denize bir füze denemesi gerçekleştirildi. Bu durum Uzak Doğuda gerilimin daha da tırmanmasına yol açtı ve Japonya açısından nükleer silahlara sahip Kuzey Kore'nin Tokyo ve diğer şehirleri vurabileceği anlamına gelmektedir (İnat,2017). Yani, Kuzey Kore sorunu nedeniyle Uzak Doğuda başlayacak bir çatışmanın ekonomik ve askerî açıdan dünyanın en büyük güçleri olan ABD, Çin, Rusya ve Japonya'yı içine çekme ihtimali yüksektir (İnat,2017).

İran'ın yakın geçmişi düşünüldüğünde nükleer silahlarla ilgili bakış açısını üç dönemde toplamak mümkündür. Pehlevi döneminde nükleer silahları üretme yolunda adımlar atılmış, İran İslam Devriminin lideri Humeyni döneminden 1989'a kadar geçen sürede nükleer silahların üretimi ekonomik sebeplerle durdurulmuş, 1989'da Rusya ile yapılan anlaşmaların ardından günümüze kadar gelen süreçte ise genel olarak nükleer silahları üretme eğilimi devam etmiştir (Bayındır,2008:12-14).

“Şubat 2003'te, İran'ın kendi kaynaklarına dayalı bir nükleer enerji planı geliştirdiğini açıklamasıyla, uluslararası kamuoyunda kaygılar artmıştır. İran ise nükleer politikasında,

nükleer silah ve nükleer enerji arasında ayrımın dikkate alınması gerektiğini vurgulayarak, nükleer enerjiyi barışçıl amaçlarla kullanma hedefi olduğunu belirtmiştir.” (Sunal,2010:41). Aynı yılın Ekim ayında İran, AB ile Tahran Deklarasyonunu imzalamıştır. Bu deklarasyona göre İran’ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerini askıya alması kararlaştırılmıştır. Ancak Deklarasyon yeterince açık olmaması sebebiyle uygulamada başarılı olmamış ve İran 2004’te nükleer programına kaldığı yerden devam etmiştir (Ekinci,2008:262-263). İran ve AB arasında Tahran Deklarasyonundan sonra Paris Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Tahran Deklarasyonundan daha bağlayıcı, kesin ve açık hükümler içermektedir. Ancak iki anlaşmanın da bekleneni vermediği ve sonuçta İran’ın nükleer çalışmalarından yakın gelecekte vazgeçmeyeceği ileri sürülebilmektedir.

Devletlerin nükleer silahlara sahip olmak için belli bir teknolojik seviyeye ve ekonomik güce sahip olması gerektiğini savunmak yanlış olmayacaktır. Ancak nükleer silahlara sahip her devletin bu silahları koruyabilecek kapasiteye sahip olduklarını savunmak mümkün müdür? Bu soru günümüzde nükleer silahlanmanın artışının sorgulanmasının en önemli sebebidir. Özellikle 2007 yılında Güney Afrika’da silahlı grupların devletin nükleer santraline yaptığı saldırı ile birlikte, nükleer silahların yayılması konusu riskleri açısından ele alınmaya başlanmıştır (Goldstein ve Pevehouse,2017:291). Çünkü bir devletin nükleer silahlarının bir terörist grubun eline geçmesi durumunda dünya için en kötü senaryolar yaşanabilecektir. (Goldstein ve Pevehouse,2017:290-291). Bu durum ise hem nükleer silahların yayılması hem de nükleer silahların denetimi konusunda devletleri önlemler almaya yöneltmektedir.

3.2.SİLAHSIZLANMA VE NÜKLEER SİLAHLARIN SINIRLANDIRILMASI

“Silahsızlanma kavram olarak savaş materyallerinin sınırlandırılması, denetlenmesi, azaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir” (Arı,2011:586). Caşın’a göre, “Çağdaş içeriğiyle silahsızlanma ve silahların kontrolü yalnızca askeri değil, siyasi ilişkilere de şekil veren öncelikli bir konuma yükselmiştir.” (Caşın,1995:78).

Silahsızlanmaya yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, devletlerin savaşa başvuracağı araçlardan yoksun bırakılarak uluslararası barışın kolektif barış gibi yöntemlerle sağlanarak silahsızlanmanın mümkün olduğunu savunan yaklaşımdır (Arı,2011:586). Herman Kahn’a göre: “Silahsızlanma, faydacı bir karaktere haizdir ve savaş riskini azaltır.” (Freedman,1986:197). Morgenthau’ya göre aralarında siyasal anlaşmazlıklar bulunan ve kendilerini savunmak durumunda olan devletlerin silahsızlanma konusunda görüş

birliğine varması zor, hatta imkânsızdır (Morgenthau ve Thompson,1985:420). Bu konuda bir anlaşmaya varılablmesinin ancak siyasal sorunlarda bir çözüme varıldıktan sonra mümkün olduğunu da savunmaktadır (Morgenthau ve Thompson,1985:420).

Nükleer silahların sınırlandırılması toptan silahsızlanmadan daha mümkün görülebilen bir anlayıştır. Bu anlayış ile devletlerin mevcut nükleer silah kapasitesini sınırlandırması ve tehdit ortaya çıkaracak boyutta kapasitesini arttırmaması kastedilmektedir.

Devletlerin tutumları açısından silahlanmanın sınırlandırılmasını anlamak için gruplandırmak kolaylık sağlayabilir. İlk gruptaki devletler, daha fazla nükleer silahların yayılmasını istemeyen ancak kendi bünyesinde vuruş kapasitesi en iyi silahlara sahip olan devletlerdir. ABD, Rusya, Çin, Britanya, Fransa gibi devletleri bu grubun içerisine dâhil etmek mümkündür. Bu devletler güçlü konumunu kaybetmek istemediği için bu anlayışı savunmaktadır (Goldstein;Pevehouse, 2017:290). İkinci gruba bölgesel bir güç olma amacını edinen ya da dünya siyasetinden izole olan veya edilen devletler dâhil edilebilir. Kuzey Kore, İran, Hindistan, Pakistan, İsrail gibi devletler bu grupta kabul edilebilir. Üçüncü grubu ise yukarıdaki devletlerin dışında kalan nükleer silahlanmanın sınırlandırılmasını destekleyen diğer devletler olarak tanımlayabiliriz. Nükleer kapasitesi olmayan devletlerin tehditlere karşı güvenliklerini sağlamak için nükleer silahların sınırlandırılmasını savundukları görülmektedir (Tütüncü,2004:20).

Birinci grupta bulunan devletlerin tutumları açısından Baruch Planı örnek verilebilir. Bu planda ABD nükleer stokların yok edilmesi ve nükleer silahlanmanın önlenmesi için anlaşma önerisinde bulunmuş ve bu plana karşı Sovyetler nükleer silahlara sahip olmadığı için itiraz etmiştir (Berry ve Roskin,2014:297). Eğer Sovyetler bu anlaşmayı kabul etseydi bu alanda tek güç ABD olacaktı (Berry ve Roskin,2014:297). ABD'nin bu yaklaşımı nükleer güç olan devletlerin silahlanmaya karşı çıkabileceğinin bir göstergesi niteliğindedir. Ancak burada ABD'nin mevcut üstünlüğünü kaybetmemek için böyle davrandığı da gözden kaçırılmamalıdır.

İkinci grup içinde sayılabilecek olan Kuzey Kore'nin tutumunu anlamak için tarihsel geçmişine bakmak gerekmektedir. Nükleer silahların etkilerinin Hiroşima ve Nagazaki'de açıkça yaşanmasının ardından, Kuzey Kore lideri Kim II-Sung'un -can düşmanı konumundaki sömürgeci bir güç olan- Japonya'nın nasıl teslim olduğunu görmesiyle bu silahlara sahip olunması gerektiği düşüncesi doğmuştur (Kibaroglu,2004:157). Kuzey Kore, sistem dışı kalmış bir ülke olarak günümüzde saldırgan tavırlar sergileyerek nükleer silahlanma konusunda kendini geliştirmeye devam etmektedir.

Üçüncü grupta yer alan Kazakistan, kendi iradesi ile Soğuk Savaş döneminde topraklarında bulunan füzeleri kaldırmıştır (Ismakhanbetova,2013:82). “Kazakistan siyasetçileri, nükleer teknolojilerin yayılması ve onların bazı devletler ile özel gruplar tarafından ülkeye karşı kullanılması olasılığı, hatta Kazakistan’ın büyük nükleer güce sahip iki devlet arasında yer almasını ulusal güvenliğe dışarıdan gelen tehdit olarak görmektedirler.” (Ismakhanbetova,2013:80-83). Dolayısıyla, Kazakistan kendi güvenliği için nükleer silahlardan vazgeçmiş bir ülke olarak tanımlanabilir. Bu açıdan dünya genelinde güvenliğini düşünerek nükleer silahlara sahip olan devletlerden farklılık göstermektedir.

4. BM’NİN NÜKLEER SİLAHSIZLANMAYA VE SİLAHLARIN SINIRLANDIRILMASINA BAKIŞI

Kitle imha silahları kavramı özellikle BM kapsamına Irak’ın Kuveyt’i işgalinden itibaren girmiş ve 11 Eylül saldırılarından sonra sıklıkla kendine yer edinmiştir. Atom enerjisi altında alınan kararda, atom enerjisinin keşfi ile ortaya çıkabilecek sorunlardan bahsedilmektedir (Denk,2011:94). BM’nin sahip olduğu yegâne görevlerden biri, uluslararası barış ve güvenliği inşa edip, istikrarı sağlamakla birlikte silahlanmayı da en alt seviyeye indirmeye çalışmaktır. BM edindiği bu misyonun devamlılığını sağlayabilmek adına kendi bünyesinde birçok oluşumu barındırmaktadır. Görevlerinin devamlılığı için, *Genel Kurul (UNGA)* ve *Güvenlik Konseyi (UNSC)* gibi ana kurumlarının yanında *Silahsızlanma Komisyonu (UNDC)*, *Silahsızlanma Konferansı (CD)*, *Silahsızlanma Araştırmaları için BM Enstitüsü (UNIDIR)* ve *Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Ofisi (UNODA)* gibi birçok oluşumla da silahsızlanmayı desteklemektedir (Yılmaz, 2015:148).

BM kapsamında silahsızlanma konusunda çalışmalar yapılırsa da burada dikkat edilmesi gereken husus, BM Anlaşmasının 2/4 maddesi ile yasaklanan kuvvet kullanımının -yine aynı anlaşmanın 51. maddesi ile düzenlenen- meşru müdafaa halinde terk edilmesinin olağan olmasıdır. Aslında bu durum, silah kullanmak hedefinde olan devletlerin kendileri için fırsat olarak gördükleri bir durumdur (Keskin,1998:34-44). BM tarafından yapılan nükleer silahların sınırlandırılması çalışmaları için; silahsızlanma konusuna ilişkin olarak yapılan anlaşmaların büyük kısmının nükleer silahların kullanımı ile ilgili olup, deniz yatağı, okyanus tabanı (1971), uzay (1967) ve Antarktika (1959) gibi belirli yerlerde deneme yapılmasının yasaklandığı görülür (Keskin,1997:461). Bunlara ek olarak, nükleer silahlardan arındırılan bazı bölgeler için

Tlatelolco Antlaşması (LANWFZ), Rarotonga Antlaşması (SPNFZ), Pelindaba Antlaşması (ANWFZ) gibi anlaşmalar yapılmıştır (Yılmaz,2015:113-120).

Bu antlaşmaların dışında- hedefi barış, sağlık ve refah alanlarına atom enerjisi ile iyileştirmeler getirmek olan “Barış için Atom” programının devamı niteliğinde olan *Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA)* 1957’de kurulmuştur. Merkezi Viyana olan UAEA, BM ile eşgüdümlü olarak çalışan özerk bir kuruluştur. Kuruluşundaki temel amaç ise, nükleer silahların yayılmasını önlemek ve nükleer enerji teknolojisinin barışçıl amaçla kullanılmasını sağlamaktır (Ekinci,2008:18). Daha sonra UAEA’nın yetkilerinin Güvenlik Konseyi tarafından genişletilmesi, nükleer terörizmle mücadelede yasal çerçevenin güçlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Gerçekler,2013:112).

Nükleer Terörizm Eylemlerinin Önlenmesi Sözleşmesi’nin yürürlüğe girmesinden sonra, uluslararası hukukta nükleer terörizm eylemleri net bir şekilde kendine yer bulmuştur (Gerçekler,2013:112). “Nükleer Terörizmin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme 13 Nisan 2005 tarihinde BM Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Sözleşme taraf devletlerde radyoaktif madde ve nükleer araçların dâhil olduğu terörist eylemlerin önlenmesi, faillerinin kovuşturulması, cezalandırılması ve bu kişilerin iade edilmesine imkân tanımaktadır” (Özgür,2006:111).

Nükleer silahların yayılmasının engellenmesi için 1 Temmuz 1968 tarihinde, *Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması (NPT)* yapılmıştır. Bu anlaşma nükleer teknolojinin avantajlarının olduğunu kabul etmekle beraber, bu teknolojinin nükleer silah yapımında kullanıldığı takdirde kötü sonuçlar yaratabileceğinden dolayı birtakım kısıtlamalar getirmiştir. Bu yeni düzende “*Nükleer Silaha Sahip Devlet*” ve “*Nükleer Silahlara Sahip Olmayan Devletler*” ayırımı yapılmıştır (Ekinci,2007:16). Bu anlaşma ile BM Güvenlik Konseyinin daimi üyesi olan beş devlet yasal anlamda nükleer silah sahibi ülke olarak kabul edilmektedir. Söz konusu devletlerin nükleer silah sahibi olmayan devletlere nükleer silah veya diğer nükleer patlayıcıları temin etmemeleri ve üretmeleri için yardımda bulunmamaları kayıt altına alınmaktadır (Sancak,2013:501-502). NPT nükleer silahların sınırlandırılması ile ilgili dünya genelinde kabul edilen bir anlaşmadır. Bu anlaşmaya taraf olmayan İsrail, Hindistan ve Pakistan ile anlaşmadan 2003’te çekilen Kuzey Kore gibi devletlerin dışında 189 devletin bu anlaşmaya taraf olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu anlaşmanın önemini kavramayı kolaylaştırabilir.

Bir diğerk sözleşme ise 1997 tarihinde yürürlüğe giren *Kimyasal Silahlar Sözleşmesi*'dir. Bu sözleşme ile sözleşmeye taraf ülkelerin kimyasal silahla ilgili barışı ve güvenliği tehdit edecek girişimde bulunması veya teşvik etmesi yasaklanmaktadır (Yılmaz,2015:86).

BM gibi oluşumlar nükleer silahların sınırlandırılması konusunda önemli role sahiptir. Bu oluşumlar aracılığıyla nükleer silahların korunması, nükleer silah yapımında kullanılan maddelerin ve nükleer santrallerin güvence altına alınması şeklinde çalışılmalıdır. Buna ek olarak, nükleer silahların sayımı ve sürekli kontrolü de göz ardı edilmeyecek derecede önem arz etmektedir (Demirci,2012:24).

DEĞERLENDİRME

Nükleer silahların kullanımının yayılması özellikle Soğuk Savaş sırasında meydana gelen güç mücadelesi sebebiyle ilerleme kaydetmiştir. İki güç –ABD ve SSCB- birbirleriyle yarışarak kapasitelerini bu doğrultuda genişletmişlerdir. Tabi ki burada nükleer silahların başrolde olma sebeplerinden biri de, caydırıcılık etkisinin oldukça fazla olmasıdır. Soğuk Savaşın ardından günümüze kadar geldiğimizde ise nükleer silahlara sahip olmanın devletler açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz. Realizme göre devletlerin nükleer silahlara ve füzelere sahip olmasının sebepleri güvenlik endişesi, bölgesel güç olma isteği, caydırıcılığın inandırıcı olması, büyük güç olma veya bu gücü kaybetmeme isteği olarak sayılabilir. Buradan anlaşılacağı gibi güç ve güvenlik ile nükleer silahlara sahip olma arasında bir bağlantı olduğu düşünülebilir. Ancak uluslararası sistemde nükleer silahları edinmeme veya füzeleri kaldırma yönündeki tercihler de görülmektedir. Genel olarak nükleer silahlanmada yayılma görülse de bazı devletler istisna özelliği göstermektedir. Örneğin; Kazakistan bulundurduğu nükleer silahları yok etme yolunu seçen bir ülke olmuştur. Bir başkası geçmişinde nükleer silahlardan zarar görmüş olan Japonya'dır. Bu ülkenin ekonomik açıdan nükleer silahları üretme gücü olmasına rağmen buna yönelmediği görülmektedir. Bu ülkeler günümüzde bu güçten yoksun kalmayı seçen ülkeler olsalar da gelecekte nasıl hareket edeceklerinin izlenmesi gerekebilir. Nükleer silahların dünya genelinde artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak devletler nükleer silahların yıkımından da kurtulmak adına çeşitli yollardan faaliyetlerini sürdürmektedir.

Uluslararası örgütler aracılığıyla özellikle nükleer silahlarının denetlenmesi konusunun ele alındığı söylenebilir. Bazı anlaşmalar ise nükleer silahların sınırlandırılması ve bu silahlara sahip olunmasını engelleyici maddelerden oluşmaktadır. Ancak geçmişten bugüne dünya genelinde nükleer silahsızlanma yönünde adımlar atılsa da tam anlamıyla silahsızlanma

mümkün olmayabilir. Burada tüm devletlerin topyekûn silahlardan vazgeçmesinin mümkün olmadığı anlatılmaktadır. Nükleer silahların sınırlandırılması ise daha mümkün görünmektedir. Sınırlandırma meselesinin ise belli sorunları içinde barındırdığı söylenebilir. Bu sorunlardan birkaçı uluslararası nükleer silahların denetimi konusundaki eksiklik, büyük güçlerin nükleer silah kapasitelerini azaltmak istememesi ancak diğer devletlerin silahlanmasını engellenme çabaları, bazı devletlerin bölgesel güç olma amacıyla silahlanma yolunu seçmesi şeklinde ifade edilebilir. Bu da bizi nükleer silahların sınırlandırılması konusundan çok nükleer silahların yayılma sebeplerini anlamaya sevk etmektedir.

Bu bağlamda iki soru karşımıza çıkmaktadır. Devletler bu silahları güç için mi yoksa güvenlik için mi edinme çabası içindedir? Güç için nükleer silahları elde eden devletlere bakıldığında, bu devletlerin uluslararası sistemde büyük güç olma amacı edinen devletler olduğu söylenebilir. Anarşik bir egemen devletler dünyasında nükleer silahlar kendi başına ayakta kalmanın nihai biçimi olmaktadır (Nye ve Welch,2011:434). Bunun yanında nükleer silahlar prestiji arttırmaktadır (Berry ve Roskin,2014:299). Bu anlayışa sahip devletlerin mevcut sistemdeki yerlerini korumaya yönelik çabaları olduğu için statükocu oldukları da düşünülebilir. Bazı devletler ise nükleer silahlara ilişkin sözleşmelerden çekilerek nükleer silahlara sahip olma yolunu seçmektedir, bu devletler için revizyonist politika izledikleri söylenebilir. Güvenlikleri için nükleer silahlara sahip olan devletlere baktığımızda daha çok bir düşman algısının olduğu görülmektedir. Hindistan'ın nükleer silahlanması buna örnek verilebilir. Bu algı neticesinde kendisine tehdit olarak algıladığı ülkeye- yani Pakistan'a- karşı güvenliğini arttırmak için silahların yayılmasını desteklediği savunulabilir. Neticede devletlerin nükleer silahlara sahip olma sebepleri farklılık göstermektedir. Fakat uluslararası sistemde güç elde etmek ve bunu bir baskı aracı olarak kullanmak isteyen devletlerin sayısının, nükleer silahları güvenlik korkusuyla edinmek isteyen devletlerin sayısından daha fazla olduğu düşünülmektedir. Bu da bize gösteriyor ki güç mü güvenlik mi ikileminde güç daha ağır basmaktadır.

Genel olarak günümüzde nükleer silahların artması beraberinde nükleer silahların kullanılma ihtimalini arttırmakta mıdır? Her üretilen nükleer silahın muhakkak kullanılacağı iddia edilmesi pek mümkün değildir. Ancak bu silahların kullanılma ihtimali her zaman için var olacaktır. Ayrıca bugün her ne kadar devletler nükleer silahları üretmekten yana olmasalar da, bunu üretmeleri bir süre sonra zorunluluk haline gelebilir. Örneğin, Kuzey Kore'nin saldırgan tavırları Japonya gibi nükleer silah üretebilecek kapasiteye sahip olan ancak nükleer

silah üretmeyi tercih etmeyen bir devletin gelecekte nükleer silah üretmesini zorunluluk haline getirebilir.

Sonuçta, günümüzde nükleer silahların bulundurulması halen gücün göstergelerinden birisi olarak görülebilir. Devletler birbirleri ile savaşma yolunu günümüzde tercih etmiyor olabilirler. Ancak nükleer silahları hem güçlerinin göstergesi hem de güvenliklerinin teminatı olarak gördükleri ileri sürülebilir. İşte bu yüzden silahsızlanmaya göre silahların sınırlandırılması daha mümkün görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. (9.Baskı). Yayın Yeri: MKM, Bursa.
- Akan, D.. (2006). *Why Did India Not Sign the Nuclear Nonproliferation Treaty? An Analysis From Realist And Critical Constructivist Perspectives*. Yüksek Lisans Tezi. Yayın Yeri: Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bilkent Üniversitesi. <http://www.thesis.bilkent.edu.tr/0003222.pdf> (Erişim tarihi:20.10.2017).
- (2011). *Haber Analizi: Dünyanın Nükleer Güçleri*. Aljazeera Türk. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/dunyanin-nukleer-gucleri>(Erişim tarihi:26.10.2017).
- Bayındır, Z. (2008). *İran'ın Nükleer Silahlanma Politikası*. Yüksek Lisans Tezi. Yayın Yeri: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>(Erişim tarihi:20.10.2017).
- Bennett, A. LR. ve Oliver, J. K. *Uluslararası Örgütler*, BB101 Yayınları. Ankara.
- Berry, N.O. ve Roskin, M.G. (2014). *Uluslararası İlişkiler: Uluslararası İlişkilerinin Yeni Dünyası*(Çev. Şimşek Ö.). Yayın Yeri: Adres Yayınları, Ankara.
- BM Şartı, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf> .
- Caşın, M. H. (1995). *Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma*. Basılmış Doktora Tezi. Yayın Yeri: Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Dağcı, K. ve Sandıklı, A. (2007). *Satranç Tahtasında İran*. Yayın Yeri: Tasam Yayınları, İstanbul.
- Demirci, S. (2012). *Nükleer Terörizm ve Tehdit Boyutlarına Yönelik Çıkarımlar*. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 3(1). <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esam/article/view/5000127165/5000165905>(Erişim tarihi: 20.10.2017).
- Denk, E. (2011). *Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 66(3), 93-136. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1608/17302.pdf> (Erişim tarihi:20.10.2017).
- Ekinci, A. C. (2008). *İran Nükleer Krizinde AB'nin Rolü*. Doktora Tezi. Yayın Yeri: Ankara Üniversitesi Tez Açık Arşivi, Ankara.
- Freedman, L. (1986). *The Evolution of Nuclear Strategy*. Yayın Yeri: Martin Press, New York.

- Goldstein, J. S. ve Pevehouse, J. C. (2017). *Uluslararası İlişkiler* (Çev.: H. Özdemir). (2. Baskı). Yayın Yeri: Ankara.
- Gerçekler, N. (2013). *Küresel Felaket: Nükleer Terörizm, Uluslararası Hukuk Çerçevesine İlişkin Bir Değerlendirme*. Savunma Bilimleri Dergisi, 12(1), 91-121.
- Herz, J. H. (1950). *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. World Politics, 2(2), 157-180. <http://www.jstor.org/stable/2009187>(Erişim tarihi: 20.10.2017).
- Ismakhambetova, A. (2013). *Orta Asya Bölgesinde Nükleer Silahsızlanma: Kazakistan Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Yayın Yeri: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>(Erişim tarihi:15.10.2017).
- İnat, K. (2017). *Kuzey Kore Sorunu Neden Çok Tehlikeli?*. SETA Vakfı, <http://www.setav.org/kuzey-kore-sorunu-neden-cok-tehlikeli-2/>(Erişim tarihi:20.10.2017).
- Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve BM*. Yayın Yeri: Mülkiyelilerin Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi:4, Ankara. <http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/09/20.pdf>(Erişim tarihi:20.10.2017).
- Keskin, F. (1997). *Silahlı Çatışmalar Hukukun BM Kuvvetlerine Uygulanması*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 52(1), 447-466. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5586.pdf> (Erişim tarihi:15.10.2017).
- Kibaroglu, M. (2004). *Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı: Sebepler ve Sonuçlar*. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1(1), 154-172. <http://www.uidergisi.com.tr/p/888/kuzey-korenin-nukleer-silah-programi-sebepler-ve-sonuclar>(Erişim tarihi:20.10.2017).
- Kibaroglu, M. (2006). *Kitle İmha Silahları ile Terör: Kıyametin Yeni Eşiği mi?*. Avrasya Dosyası, 12(3), 119–137. <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-AvrasyaDosyasi-WMD-Teror-2007.pdf>(Erişim tarihi:26.10.2017).
- Kibaroglu, M. (2013). *Enerji mi? Silah mı? Nükleer'in İki Yüzü*. Ortadoğu Analiz, 5(58), 20-22. <http://www.orsam.org.tr/files/OA/58/1mustafakibaroglu.pdf>(Erişim tarihi:26.10.2017).

- Morgenthau, H. J. ve Thompson, W. K. (1985). *Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace*. Yayın Yeri: New York.
- Özgür, S. (2006). *Geleceğe Yönelen Tehdit: Kitle İmha Silahları*. Yayın Yeri: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Reshetnikova, V. (2008). *1960'lardan Bu Yana Nükleer Silahsızlanma Alanında Yapılan Gelişmeler*. Yüksek Lisans Tezi. Yayın Yeri: Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/30337/228006.pdf?show>(Erişim tarihi:26.10.2017).
- Sancak, K. (2013). *21.yy' da Güvenlik Sorunları: Bir Tehdit unsuru Olarak Nükleer Silahlar*. International Journal of Social Science, 6(8), 499-510. http://www.jasstudies.com/Makaleler/348881056_25SancakKadir-499-510.pdf(Erişim tarihi:26.10.2017).
- Ismakhambetova, A. (2013). *Orta Asya Bölgesinde Nükleer Silahsızlanma: Kazakistan Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Yayın Yeri: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>(Erişim tarihi:15.10.2017) aracılığıyla Satpayev, D. ve Spanov, M. (1998). "*Natsyonalnaya bezopasnost Respubliki Kazakhstan: opit opredeleniya*" / "*Kazakistan Cumhuriyeti ulusal güvenliği: belirleme tecrübesi*". Yayın Yeri: Evraziiskoe soobşestvo: obşestvo, politika, kultura / Avrasya topluluğu: toplum, siyaset, kültür. 4. [http://www.webirbis.ksu.kz/cgi-bin/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=S&I21DBN=ST&P21DBN=ST&S21FMT=briefwebr&S21ALL=\(K%3DEBPA3ИЙCKOE\\$\)&FT_REQUEST=&FT_PREFIX=&Z21ID=&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20](http://www.webirbis.ksu.kz/cgi-bin/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=S&I21DBN=ST&P21DBN=ST&S21FMT=briefwebr&S21ALL=(K%3DEBPA3ИЙCKOE$)&FT_REQUEST=&FT_PREFIX=&Z21ID=&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20) (Erişim tarihi: 2013).
- Sever, A. (1997). *Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 52(1), 647-660. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000053770/5000051086>(Erişim tarihi:20.10.2017).
- Sindhu, W. P. S. (2008). *Nuclear Proliferation*. P. D. Williams(Ed). Security Studies: An Introduction içinde (s. 361-375). Yayın Yeri: Taylor& Francis e- Library, 361-375.

- Sunal, S. (2010). *Nükleer İran ve Gergin Ankara*, 16 Nisan 2010 Türkiye'ye ABD'den Kıbrıs-Ermeni Baskısı. 21. Yüzyıl Dergisi, (6). <http://www.21yuzyildergisi.com/dergi/sayi-16-nisan-2010-turkiyeye-ab-dden-kibrisermeni-baskisi/>(Erişim tarihi:20.10.2017).
- The United Nations Today, <http://www.unicankara.org.tr/today/1.html#1a> (Erişim Tarihi:06.04.2016)
- Tuğlacı, P. (1983). *Okyanus Ansiklopedik Sözlük*. 8. Yayın Yeri: Cem Yayınevi, İstanbul.
- Viotti, P. V. ve Kauppi, M. V. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*(Çev.: Z. G. Güven ve Çeviri Ed.: M. Aksoy). (Beşinci Basımdan Çeviri). Yayın Yeri: Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, S. (2015). *Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma: Ortadoğu Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Yayın Yeri: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.